

*İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı'nın Tarihi**

İlknur KOLAY,** Zeynep KUBAN***

İTÜ'deki mimarlık tarihi eğitiminin tarihine ilişkin değerlendirmeler yapmayı amaçlayan bu yazıda İTÜ Mimarlık Fakültesi'ndeki Mimarlık Tarihi eğitimi, lisans ve yüksek lisans bölümleri olmak üzere iki ayrı başlık altında değerlendirilmiştir. İTÜ'deki Mimarlık Tarihi eğitimiyle ilgili olarak çok kısıtlı sayıda yayınlanmış kaynak bulunduğundan bu yazı için, ağırlıklı olarak İTÜ Mimarlık Fakültesi ve Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı arşivlerindeki dosyalara ve eğitim içinde yer almış kişilerin sözlü bilgilerine başvurulmuştur.

I. İTÜ Mimarlık Fakültesi Lisans Eğitimi Tarihi

A. Mimarlık Tarihi Kürsüsünün Kuruluşu

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin tarihi XVIII. yüzyıla kadar geri götürülse de Mimarlık ve dolayısıyla Mimarlık Tarihi eğitimi daha ziyade 20. yüzyılda kurumsallaşmaya başlamıştır. Mühendislik eğitimi içinde, inşaat mühendisleri ile ortak yürütülen mimarlık eğitimi 1944 yılına kadar İnşaat Mühendisliği'nin yapı kısmı olarak sürdürülmüştür. Bu zamanlarda düzenli bir Mimarlık Tarihi eğitiminden söz etmek mümkün değildir. 1944-45 eğitim yılında ilk kez faaliyete geçen bağımsız Mimarlık Şubesi'ndeki Mimarlık Tarihi derslerini Avusturyalı Profesör Clemens Holzmeister vermiştir.¹ Henüz bir Mimarlık Tarihi kürsüsü bulunmadığından Mimarlık Tarihi dersleri Holzmeister'in bağlı bulunduğu Bina Bilgisi II kürsüsü bünyesinde yürütülmüştür. Birinci ve ikinci sınıfta verilen iki Mimarlık Tarihi dersi, günümüzün Antik

* Yazının lisans eğitimi kısmı İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinden Doç.Dr. Zeynep Kuban, yüksek lisans eğitimi kısmı ise yine aynı fakülte öğretim üyelerinden Doç.Dr. İlknur Kolay tarafından hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Mimarlık Tarih Bilim Anabilimdalı öğretim üyesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Lisansüstü Program koordinatörü.

*** Doç. Dr., İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Mimarlık Tarih Bilim Anabilimdalı öğretim üyesi.

1 Fakülte arşivi 1944-52 yılları arasındaki öğrenci başarı notları dosyaları; Yegan Kahya, "İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Koruma Eğitiminin Gelişim Süreci", *Mimarlık Eğitiminde Koruma*, Doğan Kuban Semineri 2000, İstanbul: TMMOB İstanbul Şubesi, 2002, s. 32-41.

Çağ ve Avrupa Mimarlığı derslerine yakın bir içeriğe sahipti. Clemens Holzmeister'in ayrılmasıyla Mimarlık Tarihi derslerini Paul Bonatz'ın yönettiği Bina Bilgisi III kürsüsünden Kemali Söylemezoğlu üstlenmiştir. Mimarlık Tarihi derslerine paralel bir biçimde daha ilk yıllardan itibaren Bina Bilgisi II kürsüsüne bağlı olarak Sanat Tarihi dersleri de mimarlık eğitimi içinde zorunlu ders olarak yer almıştır. Bu dersleri veren Hilmi Ziya Ülken'e 1947'den itibaren Mükerrerem Usman asistanlık yapmış, 1949-50 öğretim yılında Sabahattin Eyüboğlu eğitime katılınca Hilmi Ziya Ülken ayrılmış ve Eyüboğlu 1969 yılına kadar bu görevde kalmıştır. İTÜ'nün Gümüşsuyu Kışlası binasında devam eden eğitim, 1950 yılında Taşkışla'nın restorasyonunun bitmesiyle, buraya taşınmıştır. Mimarlık Tarihi konusunda hâlâ yetişmiş bir profesör olmadığı için ancak 1952 yılında İtalya'dan gelen Paolo Verzzone'nin İTÜ'de görevlendirilmesiyle Mimarlık Tarihi Kürsüsü bağımsız bir birim olmuş ve Sanat Tarihi de varlığını buraya bağlı olarak sürdürmüştür. Paolo Verzzone ile birlikte zorunlu Mimarlık Tarihi derslerinin sayısı dörde çıkmıştır. 1952 yılının sonunda Doğan Kuban Mimarlık Tarihi kürsüsünün asistanı olur ve İtalyan profesörün Mimarlık Tarihi derslerinin çevirisini yapmıştır. Profesör Verzzone 1957'de okuldan ayrılınca kürsünün imza yetkisi bir süreliğine Matematik profesörü olan Hamit Dilgan'a ve Kemali Söylemezoğlu'na verilmiştir. Doğan Kuban 1958 yılında eylemli doçent olunca kürsünün yetkisini ve derslerin önemli bir bölümünü üstlenmiştir. Bunların içinde o güne kadar Kemali Söylemezoğlu'nun verdiği Rölöve dersi de yer almıştır. 1958 yılından itibaren kürsüye alınan Sanat Tarihi (ST) ve Mimarlık kökenli asistanların bir kısmı aynı kurumda kalıp profesör olmuş, bir kısmı da bir süre sonra ayrılıp başka bölüm veya okullara gitmiş ya da Mimarlık Tarihi'yle ilişkisini kesmiştir. 1982 yılına kadar Berge Aran, Orhan Bıçakçı, Afife (Emiroğlu) Batur, Bülent Özer (1958-9 arasında), Feyyaz Kuğu, Selçuk Batur, Ayda Arel (ST) (daha sonra Ege Üniversitesi), Metin Sözen (ST), Ayla (Alpöge) Ödekan (ST), Metin Ahunbay, Zeynep (Nayır) Ahunbay, Nur (Fersan) Akın katılmıştır.

B. Mimarlık Tarihi Kürsüsü'nün Adı

Günümüzde Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı olan birimin adı zaman içinde çok sık değişikliğe uğramıştır. 1950'li yıllarda bazı evraklardaki antetlere göre Sanat Tarihi Kürsüsü olarak anılır, bazı yazılarda Mimarlık veya Mimari Tarihi Kürsüsü gibi bir isim kullanılır, Rölöve dersinin bu kürsüye geçmesiyle 1957 yılında Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü adını alır (Rölöve ve Mimarlık Tarihi versiyonu da mevcuttur). Ancak daha sonra 1960'ta tekrar Mimarlık Tarihi Kürsüsü olmuş. 1963-1972 yılları arasında yeniden Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü adını alırken, 1974'te aldığı Mimarlık Tarihi ve Restorasyon adını 1982 yılına kadar korumuştur.

C. İTÜ Maçka Mimarlık Mühendislik Fakültesi, Mimarlık ve Sanat Tarihi Kürsüsü

Taşkışla'daki eğitime paralel bir biçimde 1957 yılından itibaren İTÜ Maçka Mimarlık Mühendislik Yüksek Okulu faaliyete geçmiş ve ağırlıklı olarak Taşkışla'daki hocaların görevlendirilmesiyle çalışan okul daha sonra 1971-72 yılında İTÜ Maçka Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi adını almıştır. Bu fakültenin Mimarlık Bölümü içinde Mimarlık ve Sanat Tarihi Kürsüsü kurulmuştur. Bu kürsünün başkanı olan Sanat Tarihi kökenli Semra Ögel'le birlikte Arkeoloji kökenli Filiz Özer, daha sonra

ayrılan Ahmet Işık Doğan (mimar), asistan olarak Günkut Akın (mimar) ve Nihat Bindal (mimar) çalışmıştır. İTÜ'den görevlendirilerek Yüksek Okulda ders veren Bülent Özer yeni kürsüye desteğini sürdürmüştür. 1982'de YÖK kararlarıyla iki Mimarlık Fakültesi birleştirilince “Mimarlık Tarihi ve Restorasyon” ve “Mimarlık ve Sanat Tarihi” kürsüleri de birleştirilmiş ve “Mimarlık Tarihi” ve “Restorasyon” adlarıyla iki ayrı Anabilim Dalı oluşturulmuş, Sanat Tarihi adı çıkartılmıştır. Doğan Kuban'ın başkanlığında 1982'de kurulan Restorasyon Anabilim Dalı'nda Zeynep Ahunbay, Nur Akın kalmış ve yeni kurulan bu anabilim dalına o yıl asistan olarak Ahmet Ersen katılmıştır. Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı da Semra Ögel başkanlığında, Metin Sözen, Ayla Ödekan, Afife Batur, Metin Ahunbay, Filiz Özer, Günkut Akın ve aynı yıl asistan olarak başlayan Uğur Tanyeli ve İlknur Kolay'dan oluşmuştur.

D. Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü

Yetmişli yıllarda Mimarlık Tarihi ve Restorasyon adına yapılan önemli bir girişim 1973 yılında Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü'nün (MTRE) kurulması olmuştur. Enstitünün kadrolu elemanları mimar Kani Kuzucular ve Engin Özden, fotoğrafçı Erkin Emiroğlu ve arkeolog Ayyüz (Sabuncu) Toydemir olmuştur.² Anıtların bilimsel olarak incelenmesi ve korunmasına yönelik proje ve uygulamalar yapmak üzere kurulan bu enstitü kendi yayını olan *MTRE Bülteni*'ni de çıkartmıştır. İTÜ Mimarlık Tarihi Kürsüsü Türkçede bu alandaki yayın eksikliğini *Anadolu Sanat Araştırmaları Dergisi*'ni de çıkartarak gidermeye çalışmıştır. YÖK yasasıyla 1982 yılında MTRE kapatılmış ve bu alanda filizlenmeye başlayan bir faaliyet de yok edilmiştir.

E. Dersler

1- Sanat Tarihi Dersleri

Mimarlık eğitimi 1969 yılına kadar tam yıllık periyotlarla devam etmiş, bu tarihten sonra yarıyıl sistemine geçilmiştir; eğitimin süresi de 1944 yılından 1973-1974 eğitim yılına kadar beş yıl olarak sürmüş ve bu tarihten sonra dört yıla inmiştir. Bu değişen süre ve yarıyıl sistemi içinde Mimarlık Tarihi ve bununla birlikte Sanat Tarihi dersleri de değişiklik göstermiştir, birinci sınıfta başlamak üzere I, II, III olarak adlandırılan üç ders kurgulanmıştır. Mimarlık Tarihi derslerinin içeriğine paralel olarak verilen Sanat Tarihi derslerinin, 1970'li yılların başında yarıyılık sisteme geçilmesiyle, adları değiştirilmiştir. “Sanat Olgusuna Giriş”, “Türkiye Sanatı Tarihi” ve “Kültürler ve Üsluplar” adları altında verilen Sanat Tarihi dersleri yine 1982'den sonra zorunlu dersler programından tamamıyla çıkartılmıştır. Günümüzde Mimarlık eğitimi içinde Sanat Tarihi sadece birinci sınıfın birinci yarıyılında “Sosyal Psikoloji”, “Felsefe Giriş” ve “Sanat ve Kültür Tarihi” gibi başka derslerle genel seçmeli bir çeşni dersi olarak varlığını sürdürmektedir.

2- Zorunlu Mimarlık Tarihi Dersleri

Paolo Verzone ile birlikte dörde çıkan zorunlu Mimarlık Tarihi derslerinin temel

2 Müjgan Yıldırım (ed.), *Bir Rönesans Adamı “Doğan Kuban Kitabı”*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 189; Kahya, a.g.m., 37.

kurgusu günümüze kadar değişmemiştir. 1969-70 yılında yıllık olan dersler yarıyıl sistemine geçince Mimarlık Tarihi dersleri de dört adet kalmakla beraber yıllık derslerden bir yarıyılık dersle indirgenmiştir. Eğitimin 1974 yılında beş yıldan dört yıla inmiş olmasıyla derslerin tüm eğitim programı içinde yüzdesi biraz artmıştır. Bugün “İlkçağ ve Bizans Mimarlığı” adı altında verilen dersin adı “Anadolu Sanatı ve Mimarisi” veya “Mimarlık Tarihi 1” adıyla da kayıtlara geçmiştir. Ders ağırlıklı olarak Antik Çağ (Yunan ve Roma) mimarisini, Bizans mimarisini ve özellikle İstanbul’un tarihsel topografyasını konu almaktadır. “Türk Mimarlık Tarihi” dersi ise “Anadolu Türk Mimarisi”, “Mimarlık Tarihi 2” adıyla sıkça yer değiştirmiştir. Bu derste Anadolu Selçuklu, Beylikler Dönemi ve Osmanlı mimarisi işlenmektedir. “Avrupa Mimarlığı” ve “Çağdaş Mimarlık” adlı derslerin kurgusu temelde değişmediyse de arada “Mimarlık Tarihi 3” ve “Mimarlık Tarihi 4” adlarını almıştır. “Avrupa Mimarisi” dersleri Ortaçağdan XIX. yüzyıla kadar Avrupa mimarisinin anahatlarını işlerken Osmanlı mimarisindeki Batılı üslupları yansımalarını da irdelemektedir. “Çağdaş Mimarlık” derslerinde ise 20. yüzyıl içinde değişen çeşitli mimari akımlar tanıtılmaktadır. Uzun yıllar boyunca Doğan Kuban tarafından okutulan “Mimarlık Kavramları” veya “Mimarlık Tarihine Giriş” adlı dersler hem Mimarlık Tarihi hem de mimarlığa bir giriş niteliğinde olmuştur. YÖK yasasından sonra ders kaldırılmış ve ne yazık ki böyle bir dersin eksikliği giderilememiştir.

3- Seçmeli Dersler

Kürsünün profilini zorunlu eğitimden çok seçmeli dersler ortaya koyar; nitekim Mimarlık Tarihi kürsüsünün 1950’li yıllarda çok az kişiye sahip olmasından dolayı zorunlu derslerin dışında seçmeli ders açılmamıştır. Kürsünün farklı kökenli akademisyenlerin katkısıyla büyümesiyle seçmeli Mimarlık Tarihi derslerinde de bir artış ve çeşitlenme olmuştur. 1960’lı yıllardan 1982 yılına kadar çeşitli dönemlerde Mimarlık Tarihi Kürsüsü tarafından verilen seçmeli derslerden bazıları “Restorasyon”, “İstanbul’un Tarihi Gelişimi”, “Osmanlı Çağında Yapı Alanının Örgütlenmesi”, “Türk Evi-Türk Kenti”, “Rölöve”, “Osmanlı Hassa Mimarlar Örgütü”, “Modern Eleştiri”, “İstanbul Kent Dokusu”, “Tarihi Çevre Alan Araştırması”, “Tarihi Çevreyi Korumanın Güncel Sorunları”, “Devrim Tarihi” (bir süreliğine Doğan Kuban ve Metin Sözen tarafından verilmiştir), “I. Ulusal Mimarlık Dönemi ve İstanbul Örnekleri”, “Mimarlık Tarihi Genel Konular” olarak sıralanabilir.

İTÜ Maçka Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi’nde verilen zorunlu Mimarlık Tarihi dersleri benzer bir kurguyla dört adet olmuştur. “Osmanlı Devri Türk Mimarisi”, “Modern Mimarlığın Tarihi”, “20. Yüzyılda Resim ve Heykel”, “Mimarlığın Gelişimi”, “Rölöve”, “Endüstri Dizaynı”, “Türk Konut Mimarisi”, “Modern Mimari”, “20. Yüzyıl Mimarisi”, “Modern Mimarlıkta Görüş ve Uygulama”, “Avrupa Mimarisinde Yapı ve Çevresi” gibi başlıklarla seçmeli dersler açılmıştır.

1982 yılındaki birleşmeden sonra zorunlu derslerde bir değişiklik yapılmazken açılan seçme derslerden bir kısmının adları aşağıdaki gibidir: “Türk Konut Mimarisi”, “Ondokuzuncu Yüzyıl Türk Mimarisi”, “Cumhuriyet Devri Türk Mimarisi”, “Modern Mimarlıkta Eski-Yeni İlişkileri”, “Sanat ve Endüstri”, “1960 Sonrası Çağdaş Mimarlık”, “Mimarlık Tarihinde Malzeme ve Yapım Teknikleri”, “Rölöve”, “Domed Space

Architecture”, “20. Yüzyıl Sanatı”, “Mimarlık ve Sanat Kuramları”, “Antik ve Ortaçağ Mimarisinde Özel Sorunlar”, “Geleneksel Yapıların Strüktürel Özellikleri”, “Tarihi Yapılarda Mimari Belgeleme”, “Architect Sinan”.

F. 2009 Yılındaki Son Durum

Günümüzdeki öğretim üyesi kadrosu Prof. Dr. Filiz Özer, Prof. Dr. Turgut Saner, Doç. Dr. İlknur Kolay, Doç. Dr. Aygül Ağır ve Doç. Dr. Zeynep Kuban'dan oluşmaktadır. Araştırma görevlileri Dr. Aydın Polatkan, Gül Cephaneçigil, Neşe Doğusan, Bilge Ar ve Mehtap Serim'dir. Dr. Aras Neftçi de Uzman olarak bulunmaktadır.

Lisans zorunlu dersler: Günümüzde öğrenci sayısının fazlalığından dolayı üç farklı şubede dört zorunlu ders verilmekte, dolayısıyla dört zorunlu ders aslında 12 derse tekabül etmektedir. İTÜ'nün %30'luk bir oranda İngilizce eğitim veriyor olmasından dolayı zorunlu derslerden Avrupa Mimarlığı da İngilizce olarak verilmektedir. “İlkçağ ve Bizans Mimarlığı” (2 saat/kredi, 2. Yarıyıl), “Türk Mimarlık Tarihi” (2 saat/kredi, 3. Yarıyıl), “Avrupa Mimarlığı” (2 saat/kredi, 4. yarıyıl), “Çağdaş Mimarlık” (2 saat/kredi, 5. Yarıyıl). Lisans seçmeli dersler: “1960 Sonrası Mimari”, “20. Yüzyıl Sanatı”, “Architect Sinan”, “İstanbul'un Tarihindeki Büyük Projeler”, “İstanbul'un Katmanları”, “Antik Çağda Mimarlık ve Toplum” (3 saat/kredi, yarıyıl serbest).

Seçmeli derslerin zaman içinde azalmasının nedeni sadece öğretim üyelerinin sayısının azalması değildir. Yüksek lisans programlarındaki ders ve tez öğrencisi yükünün çok artması ve yeni ders açmanın uzun ve yıldırıcı bürokratik prosedürleri, ilgi görmeyen derslerin hızlıca kapatılıp değiştirilmesini fazlasıyla zorlaştırmaktadır.

Anadolu Sanatı Araştırmaları Dergisi ve *MTRE Bülteni*'nin yayından kalkmasından sonra Mimarlık Tarihi alanında İTÜ'den bir daha süreli bir yayın çıkamamıştır. 1999 yılında emekli olan Prof. Dr. Semra Ögel'in 1996 yılından itibaren kişisel çabalarıyla düzenli olarak çıkarttığı *Sanat Tarihi Defterleri* adlı yayın bu açığı kapatmaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Derginin editörlüğü konusunda Semra Ögel'e Anabilim Dalı'ndan ağırlıklı olarak Turgut Saner'in katkıları bulunmaktadır.

II. İTÜ Mimarlık Tarihi Lisansüstü Eğitimi Tarihi

A. 1944-1974 Yılları Arasında Yeterlik ve Doktora Çalışmaları

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 1944 yılında kurulduğunda, doktora eğitimi programı bulunmamaktaydı. Bu yıllarda öğretim kadrosundaki asistanlar doktora tezi yerine yeterlik tezi hazırlamaktaydı. 1950 yılından itibaren çeşitli kürsülerdeki asistanların kabul edilen yeterlik tezleri konularının ağırlıklı olarak Kayseri Evleri, Diyarbakır Evleri vb. Anadolu'nun çeşitli kentlerindeki geleneksel konut mimarisi olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar Anadolu'nun çeşitli yerleşmelerinde, bugün çoğu yok olmuş konutların rölövelerinin alınarak belgelendiği ve yorumlandığı tezlerdir. Yeterlik tezleri jüri tarafından kabul edildikten sonra Fakülte matbaasında basılır, basılı nüsha İTÜ Senatosu tarafından incelenerek kabul edilir. Bu nedenle söz konusu çalışmalar kitap haline gelmiş eserlerdir. 1960'lı yıllarda doktora programı başladıktan sonra Mimarlık Tarihi Bilim Dalındaki ilk doktora tezi 1971 yılında kabul edilmiştir. Bu yıllarda doktora çalışmaları Doğan Kuban tarafından yürütülmekteydi.

B. 1974-1982 Yılları Arasında Lisansüstü Eğitimi

Mimarlık Fakültesi'nde, 1974 yılında 10 yarıyıllık eğitim 8 yarıyla indirilerek doktora eğitiminin yanı sıra Fakülteye bağlı Mimarlık Mühendislik Lisans Sonrası (MMLS) adı altında yüksek lisans eğitimi başlamıştır. Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü tarafından yürütülen yüksek lisans eğitimi sadece Restorasyon Bilim Dalı'ndadır. Üniversite Senatosu 1978 yılında, 1969-1973 yılları arasında 10 yarıyıllık mimarlık eğitimi görenek "Yüksek Mimar Mühendis" ünvanı almayan mezunlar için de bir yıllık MMLS eğitiminden sonra bir tez yazarak yüksek lisans eğitimini tamamlama imkânı tanıyan bir karar almıştır. Mimarlık Fakültesi ve Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Mimarlık Bölümü mezunu olan söz konusu öğrenciler derslerini Mimarlık Fakültesi MMLS Eğitimi Restorasyon Bilim Dalı programından alıp, tezlerini ise mezun oldukları fakülte'deki mimarlık tarihi öğretim üyelerinin danışmanlığında yapmışlardır. Bu öğrencilerin diplomalarında eğitim aldıkları bilim dalı yer almayıp, sadece "Yüksek Mimar" ünvanı aldıkları belirtilmektedir. Sınırlı sayıda öğrenci için geçerli olan bu uygulamada öğrencilerin büyük bölümü Mimarlık Tarihi konularında çalışmışlardır. Bu dönemde doktora çalışmaları ise çoğunlukla Mimarlık Tarihi Bilim Dalı'nda olmuştur. Tamamlanmış doktora tezlerinin konuları genellikle Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemi mimarisi ve yine aynı dönem yapılarının yapı elemanları üzerinde detaylı incelemelerdir. Doktora tezlerinin de yeterlik tezlerinde olduğu gibi İTÜ Senatosu'nda görüşülmeden önce Mimarlık Fakültesi'nce kitap olarak basılması şartı bulunmaktaydı.

C. 1982 Sonrası Lisansüstü Eğitimi

Lisansüstü eğitimi 1982 yılından itibaren fakültelerden alınarak Rektörlüğe bağlı enstitülerce yürütülmeye başlanmıştır. Bu tarihte, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü de Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı ve Restorasyon Anabilim Dalı şeklinde ikiye ayrılarak iki farklı lisansüstü eğitimi vermeye başlandı. Mimarlık Tarihi Lisansüstü eğitimi 1982-1986 yılları arasında İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başlamış olup, 1986 yılından bu yana ise İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde verilmektedir. 1982 yılında eğitime başlayan Mimarlık Tarihi lisansüstü eğitiminde ilk yıllarda Semra Ögel (program başkanı), Afife Batur, Metin Ahunbay, Metin Sözen, Ayla Ödekan ve Filiz Özer katkıda bulunmuş, daha sonraki yıllarda ise eğitim kadrosuna Günkut Akın, İlknur Kolay, Turgut Saner ve Zeynep Kuban katılmıştır. Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyeleri 1986-1987 öğretim yılından bu yana Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı ve bazı dersleri mimarlık tarihi disiplini destekleyen Sanat Tarihi Programında da Lisansüstü eğitimi vermektedir.

D. Dersler

Mimarlık Tarihi lisansüstü eğitiminde zorunlu ve seçme dersler bulunmaktadır. Zorunlu dersler: "Mimarlık Tarihinde Araştırma Yöntemleri", "Mimarlık ve Sanat Tarihi Kuramları", "Tarih I" ve "Tarih II"; seçime bağlı dersler: "Antik Mimarlık", "Hristiyan Mimarlığı", "İslam Mimarlığı", "Çağdaş Mimarlık Kaynak ve Sorunları", "Rölöve", "Avrupa Mimarlığı", "Türk Mimarlığı I", "1950 Sonrası Çağdaş Mimarlık", "İstanbul Bizans Surları" (seminer), "Konut Tarihi ve Antropoloji", "Çağdaş Türkiye

Mimarlığı”, “Mimarlıkta Anlam Çözümleme”, “Sanat Felsefesi ve Sosyolojisi”, “Türk Mimarlığı II”, “Evolution of Industrial Design”, “Ayasofya Üzerine Alışturmalar” (seminer), “Contemporary Architecture”, “European Architecture”. İTÜ eğitim programında yer alan İngilizce destekli eğitim çerçevesinde ders programında İngilizce dersler de yer almaktaydı. Doktora tezlerinin İTÜ Senatosu'na gitmeden önce yayınlanması şartı da 1987 yılından sonra kaldırılmış ve bu tarihten itibaren tezler İTÜ tarafından yayınlanmamıştır.

1995-1996 öğretim yılından itibaren lisansüstü eğitim programında yapılan düzenleme ile not verme sistemi değişmiş, kredili sisteme geçilmiştir. Ayrıca İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'ndeki bütün programlarda matematik dersi zorunlu olmuştur. Bu tarihten itibaren de Mimarlık Tarihi Alanında Bilgisayar Uygulamaları dersi zorunlu ders olarak proramında yer almıştır. Yeni ders olarak “Osmanlı Mimarlık Tarihinde Yeni Yaklaşımlar” açılmış, “Evolution of Industrial Design” dersi “Endüstri Tasarımının Evrimi” adı altında Türkçe verilmeye başlanmış ve “Contemporary Architecture” ile “Konut Tarihi ve Antropoloji” dersleri programdan çıkartılmıştır.

E. 2009 Yılındaki Son Durum

Günümüzdeki öğretim üyesi kadrosunda Doç. Dr. İlknur Kolay (Program Koordinatörü), Prof. Dr. Filiz Özer, Prof. Dr. Turgut Saner, Doç. Dr. Zeynep Kuban, Doç. Dr. Aygül Ağır, emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Afife Batur, Prof. Dr. Metin Ahunbay ve Prof. Dr. Günkut Akın ile iki yabancı misafir öğretim üyesi bulunmaktadır ve araştırma görevlileri Dr. Aydın Polatkan, Gül Cephaneçigil, Neşe Doğusan, Bilge Ar ve Mehtap Serim ile Uzman Dr. Aras Neftçi programın yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.

Son olarak 2002-2003 öğretim yılı başlarında yapılan düzenlemeler ile dersler 3 kredi/saate çıkarılmış, İngilizce verilen derslerin sayısı -eğitimin %30'u İngilizce olacak şekilde- düzenlenmiş ve programda daha önce lisansüstü dersler olarak belirlenen ve hem yüksek lisans hem de doktora öğrencileri tarafından alınan dersler yüksek lisans ve doktora dersleri olarak ayrılmıştır. Her iki programın öğrencileri diğer programdan ders alabilmekte ise de, doktora öğrencilerinin aldıkları derslerin %50'sinin Doktora dersi olması şartı getirilmiştir. Öğrencilerin almak zorunda oldukları ders sayısı da en az 24 kredi ile sınırlandırılmıştır. Danışmanlarının onayına bağlı olarak diğer üniversitelerdeki lisansüstü derslerden en fazla iki ders alabilme olanağı da sağlanmıştır.

Mimarlık Tarihi Lisansüstü eğitiminin son yapılanmasında yüksek lisans eğitiminin amacı şu şekilde ifade edilmiştir. *“İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihinin akademik bir disiplin olarak kabul görmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çağdaş mimarlığı mimarlık tarihi disiplininin alanına katan ve geleneksel mimarlığa yönelik durağan bakış açısını değiştiren tavrı, mimari objenin algılanışında bir dönüşüm yaratmıştır. Bu akademik mirasın bilincinde olan Mimarlık Tarihi Programı, mimarlığın tarihine yönelik misyonunu mimarlık disiplininin dünya çapında mevcut ve değişen kavramsal-kuramsal nitelikleri bağlamında belirlemektedir. Mimarlık bilgisinin çok boyutlu özelliğinin gereksediği tüm perspektifler, strüktür ve malzemen, biçim ve mekan analizine kadar Mimarlık Tarihi Programı'nın vizyonu kapsamındadır.”* Eğitimdeki hedefi ise *“Mimarlık Tarihi Programı öğrencilerin, Mimarlık Tarihi*

alanında bireysel olarak özgün bilimsel çalışmalar yapabilecek ve bu çalışmalarının sonuçlarını uluslararası bilimsel dergilerde ve platformlarda yayınlayıp tartışabilecek; ulusal ve uluslararası yayınlardaki bilimsel tartışmaları takip ederek yerinde kullanabilecek; ve akademik ortamlardaki mimarlık tarihi öğretiminde aktif rol alabilecek olmasını hedefler” olarak tanımlamıştır. Programdaki zorunlu dersler “Qualitative and Quantitative Research Methods In History of Architecture”, “Readings on History of Architecture”, “Mimarlık ve Teori”, “Ancient Architecture and Cities”, “20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı” ile öğrencilerin bir yarıyıl boyunca yaptıkları bir araştırmayı sundukları “Seminer” dersi. “Osmanlı Mimarlığında Karşılaşmalar”, “Geç Dönem Osmanlı Mimarlığı”, “Geç Antik - Bizans Kenti ve Mimarlığı”, “1950 Sonrası Çağdaş Mimarlık”, “Erken ve Klasik Osmanlı Mimarlığı”, “European Architecture”, “Kentsel-Kırsal Kültür Varlıklarını Belgeleme Yöntemleri”, “Antik Çağdan Günümüze Yapı Tipolojileri”, “Evolution of Industrial Design”, “Ancient Architecture - Ancient Cities”, “Batı Modernitesine Giriş: Manyerizm ve Historisizm”, “History of Italian Contemporary Architecture” ve “Living and Society in Hellenistic and Roman Antiquity: Pompeii and Herculaneum” ise seçime bağlı derslerdir.

Mimarlık Tarihi lisansüstü eğitiminin son yapılanmasında doktora eğitiminin amacı “*Mimarlığın tarihsel kalıtına ait tüm somut içeriklerin her ölçekteki ele alınışında öğrencilere kavrama yönünde yol göstermek. Bu bağlamda özgün bir bilimsel araştırmayı planlama, yürütebilme ve sonuçlandırma becerisi kazandırmak; çeşitli biçimlerde belgelemenin önemini vurgulayıp, bu bağlamda alışkanlık ve disiplin kazandırmak; her ölçekte üslup, dönem, yapım teknikleri ve toplumsal içerikler bağlamında, analiz, niceleme, yorum becerisi kazandırmak; bu unsurlar içerisinde öğrencilerin seçtikleri konu ve alanlarda uzmanlaşırken, elde ettikleri bilimsel sonuçları uluslararası yayın ve platformlarda yayınlayabilme ve savunabilme becerisi kazandırmak; bu uzmanlığın elde edilmesinde, program mezunlarının konuları ile ilgili yan disiplinler konusunda da derinliğine bilgi sahibi olmalarını sağlamak*” olarak belirtilmiştir. Geleceğe yönelik hedefleri de “*Mimarlığın en yenilikçi tezahüründe bile hem geçmiş dönemlerin mirasına karşı bir konumu, hem de geleceğe ilişkin geniş bir beklenti ufkunu barındırdığının bilincini yerleştirmek amaçlarımızdandır. Ayrıca, mimarlık tarihinin kapsamına uygun öğrenim sağlayarak adayların Türkiye arkeolojisi ve sanat tarihi çalışmalarında rekabet edebilecek gücü elde etmeleri beklentimizdir*” ifadeleriyle tanımlanmıştır. Doktora programında hepsi seçime bağlı olan “Geç Osmanlı Mimarlığında Kimlik Sorunu”, “Osmanlı Mimarlığı ile İlgili Belgeler Üzerinde Çalışmalar”, “Mimarlık ve Resim”, “Mimar Sinan ve Osmanlı Kültürü”, “Mimarlık ve Kuram”, “Antiquity and Architectural Theory”, “Çağdaş Mimarlıkta Eski-Yeni İlişkileri” ile “Ayasofya: Tasarım, Strüktür, Sanat” dersleri vardır.

Mimarlık Tarihi lisansüstü eğitimine mimarlık, sanat tarihi, arkeoloji, endüstri ürünleri tasarımı, iç mimarlık, peyzaj mimarlığı, şehircilik ve inşaat mühendisliği bölümlerinin mezunları kabul edilmektedir. 2003-2004 eğitim yılından bu yana isteyen öğrenciler ERASMUS değişim programından yararlanarak bir veya iki yarıyıl eğitimlerini Avrupa'nın çeşitli üniversitelerinde sürdürmektedirler. Lisansüstü araştırma konuları 20. yüzyıl Türkiye mimarlığı, geç dönem Osmanlı mimarlığı, Bizans mimarlığı, modern Batı mimarlığı, klasik dönem Osmanlı mimarlığı, Antik mimarlık,

kent tarihi, Selçuklu mimarlığı, Beylikler dönemi mimarlığı, İslam mimarlığı ve mimarlık kuramları olarak belirlenmiştir.

III. Eğitimi Destekleyen Faaliyetler

A. Teknik Geziler

Mimarlık Tarihi eğitiminin tamamlayıcı bir unsurunu da kuşkusuz yerinde yapılan gözlemler yani teknik geziler oluşturmaktadır. İstanbul içinde yapılan sistematik gezilerin dışında Paolo Verzzone'nin rölöveler olarak antik yapıları belgelemesiyle başlayan geziler, Doğan Kuban ile birlikte yaygınlık kazanmış, bazıları yayına dönüşmüştür (*Anadolu Gezilerinden İzlenimler, Bir Batı Anadolu Gezisi*, 1962). Günümüzde hâlâ “İlkçağ ve Bizans Mimarisi” dersi kapsamında genelde 2-3 günlük hafta sonu gezilerinde Ege bölgesindeki antik kentler, “Türk Mimarlık Tarihi” veya “Architect Sinan” dersleri çerçevesinde ise Edirne, Konya, Bursa ve İznik gezilmektedir. Yüksek lisans derslerinin bazıları kapsamında da bir haftalık yurt içi teknik geziler düzenlenmektedir. Yurtiçi teknik gezilerin araç temini Üniversite tarafından sağlamaktadır. Çeşitli öğrenci gruplarıyla dersler kapsamında, Yunanistan, Suriye, İran, Bulgaristan gibi yabancı ülkelere de gidilmiş, çeşitli uluslararası işbirlikleri çerçevesinde gerçekleşen atölye çalışmaları vesilesiyle de öğrencilerle yurtdışı yolculukları yapılmıştır.

B. Arazi Projeleri

Öğrencilere arkeolojik arazi tecrübesi kazandıracak çalışmalar kürsünün ilk kurulduğu yıllardan beri var olmuştur. Paolo Verzzone asistan ve öğrencilerini kazı çalışmalarına götürmüş, daha sonra Doğan Kuban, Kalenderhane Camii kazılarında, Edirne Sarayı kazısına veya Selimiye Camii ölçümleri gibi projelere öğrenci ve asistanlarıyla birlikte gitmiştir. 1982'den sonraki yıllarda Mimarlık Tarihi öğretim üyeleri, araştırma görevlileri ve öğrencilerle birlikte TÜBA Kırsal Kültür Varlıkları Mimari Tespit Projesi (Urfa-Birecik-Suruç), TÜBA Kentsel Kültür Varlıkları Mimari Tespit Projesi (Denizli-Buldan), Ayasofya Araştırma-Restorasyon Projesi ve Uygulama, Molla Zeyrek Camisi Araştırma-Restorasyon Projesi ve Uygulama, Hasankeyf Kurtarma Kazıları Çerçevesinde Mimari Belgeleme Projesi, Karaman-Binbirkilise ve Silifke-Ayatekla Arkeolojik Araştırma ve Mimari Tespit Projesi, Mardin, Dara-Anastasiopolis Arkeolojik Kazısı ve Mimari Belgeleme Projesi, Marmaris-Kıran Gölü Arkeolojik Araştırma ve Mimari Belgeleme Projesi, Zenonopolis (Isauria) Yüzey Arkeolojik Araştırma ve Mimari Belgeleme Projesi gibi çalışmalarını yürütmüş veya içinde yer almışlardır.

IV. Sonuç

İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde Mimarlık Tarihi eğitimi 57 yıllık bir geçmişe sahiptir. İTÜ'de Mimarlık Tarihi akademik formasyonunu almış birçok genç akademisyen Türkiye'nin önemli üniversitelerinde Mimarlık Tarihi anabilim dallarını kurmuş veya bunlara önemli katkılar sağlamıştır. Akademik içerik olarak da ilk kurulduğunda mimarlara Mimarlık Tarihi veya Sanat Tarihi eğitimi vermenin yanında yeni bir Türk Mimarlık Tarihi yazımı hedeflenmiştir.³ Örneğin Osmanlı mimarlığının son

3 Gülsüm Baydar, “Teaching Architectural History”, *Journal of the Society of Architectural Historians*, 2003, c. LXI, sy. 1, s. 84-91.

dönemlerinin rehabilitasyonu bu kürsüdeki çalışma ve yayınların neticesinde başlamış ve yaygınlık kazanmıştır. Yüksek lisans programlarının ağırlıkları arttıkça akademik misyonları da buraya kaymıştır. 1950'li yıllardan itibaren Mimarlık Tarihi bilim alanında yapılan yeterlik tezleri ve lisans eğitimi İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde ve Türkiye'de köklü bir mimarlık tarihi eğitimi geleneği oluşturmuştur. Lisansüstü eğitiminde Mimarlık Tarihi yapı bazında ve teoriler olarak iki kısımda yoğunlaşmıştır. Lisansüstü dersleri uzmanlaşmış olup, geniş bir yelpazeye sahiptir.

İTÜ Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, lisans eğitimindeki rolünü günümüzün mimari ve kültürel şartlarına göre yeniden değerlendirmektedir. Buna göre derslerde mimarlık eğitimi almaya gelen ve tarih eğitiminden tamamıyla soğutulmuş genç bir kitleye mimarlık tarihinin durağan bir geçmiş olmadığını ve önemli ufuk açıcı bir tasarım girdisi olarak ürünü zenginleştirebileceği anlatılmaya çalışılmaktadır. Ne var ki günümüzde İTÜ'deki mimarlık eğitimi içinde mimarlık tarihçileri proje süreçlerinde çok az yer almakta veya hiç yer almamaktadırlar ve dersler giderek azaltılmış olduğundan bu hedef henüz çok yakın gözükmemektedir. Ancak seçme derslere olan ilgi ve destek küçük de olsa umut vermektedir.

İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı'nın Tarihi

İlknur KOLAY, Zeynep KUBAN

Özet

İstanbul Teknik Üniversitesi'nin tarihi 18. yüzyıla kadar geri götürülse de Mimarlık ve dolayısıyla Mimarlık Tarihi eğitimi 1944-45 eğitim yılında kurulan Mimarlık Şubesi'nde verilmeye başlanmıştır ancak Mimarlık Tarihi kürsüsü 1952 yılında İtalya'dan gelen Paolo Verzzone'nin İTÜ'de görevlendirilmesiyle bağımsız bir birim olarak kurulmuştur. 1982 yılında İTÜ Maçka Mimarlık Mühendislik Fakültesi'ndeki Mimarlık ve Sanat Tarihi Kürsüsü ile birleşmiş, Restorasyon ve Mimarlık Tarihi Anabilim Dalları oluşmuştur. Zaman içinde lisans eğitiminde verilen zorunlu dersler İlkçağ ve Bizans, Türk, Avrupa ve Çağdaş Mimarlık dönemlerini kapsamakta ve çeşitli seçme derslerle desteklenmektedir.

Mimarlık Fakültesi'nde doktora eğitimi programı 1960'lı yıllarda başlamıştır. Lisansüstü eğitimi 1982 yılından itibaren fakültelerden alınarak Rektörlüğe bağlı enstitülerce yürütülmeye başlanmıştır. Mimarlık Tarihi Lisansüstü Programı 1986 yılından bu yana İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde bulunmaktadır. Lisansüstü araştırma konuları, 20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı, Geç Dönem Osmanlı Mimarlığı, Bizans Mimarlığı, Modern Batı Mimarlığı, Klasik Dönem Osmanlı Mimarlığı, Antik Mimarlık, Kent Tarihi, Selçuklu Mimarlığı, Beylikler Dönemi Mimarlığı, İslam Mimarlığı ve Mimarlık Kuramları olarak belirlenmiştir.

Lisans ve lisansüstü eğitimi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı tarafından yürütülen arazi projeleri ve düzenlenen teknik geziler de desteklenmektedir.

İTÜ'de Mimarlık Tarihi akademik formasyonunu almış birçok genç akademisyen Türkiye'nin önemli üniversitelerinde Mimarlık Tarihi anabilim dallarını kurmuş veya onlara önemli katkılar sağlamıştır. Akademik içerik olarak da ilk kurulduğunda mimarlara Mimarlık Tarihi veya Sanat Tarihi eğitimi vermenin yanında yeni bir Türk Mimarlık Tarihi yazımı hedeflenmiş ve buna yönelik yayın ve araştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İTÜ, Mimarlık Tarihi Lisans ve Yüksek Lisans Eğitimi, Araştırma Konuları

Department of History of Architecture at Istanbul Technical University: A History

İlknur KOLAY, Zeynep KUBAN

Abstract

Although the history of the Technical University of Istanbul dates back to the 18th century, architectural education was established in 1944. The department of the History of Architecture was inaugurated in 1952 when Italian Paolo Verzone was appointed to teach here. With the fusion of two departments in 1982 came out the "History of Architecture", department of today and the "Conservation and Preservation" department. Four compulsory courses of the Undergraduate program cover the periods of Greek and Roman Antiquity and Byzantine Period, Turkish Architecture, European Architecture from the Middle Ages to the XIXth century and Contemporary Architecture. They are supported by various elective courses.

The Graduate program in the History of Architecture started in the 1960s. When Graduate Institutes opened in 1982, the former graduate programs ceased to exist at the faculties. History of Architecture has been attached to the Institute of Natural Sciences since 1986. Research topics of graduate theses include the following: Ancient, Byzantine, Classical Ottoman, Late Ottoman, Seljuk, Turkish Dynasties, Islamic Architecture, 20th Century Turkish Architecture, Modern Western Architecture, Urban History and Architectural Theory. Field Projects and field trips organized by the members of the Department are major activities supporting the undergraduate and graduate education programs.

New ways of academic approach to historical material have been initiated at ITU. The academic formation obtained at ITU has provided young academics the opportunity to create or join the new departments of the History of Architecture at the prominent universities of Turkey.

Keywords: ITU, History of Architecture, Undergraduate and Graduate Education, Research Topics

